

YUSUF-I MEDDAH

XIV. yüzyılın önemli mesnevi şairlerindedir. Hükümdarlar ve devlet büyüklerinin huzurunda hikâyeler anlatan meddah bir şairdir.

Varka ve Gülşah

Şairin en önemli eseridir. Bir aşk ve kahramanlık hikâyesi olan bu mesnevinin konusu bir Arap halk hikâyesine dayanmakla birlikte ilk olarak İran edebiyatında Ayyûkî tarafından yazılmıştır. Ayyûkî'nin *Varka ve Gülşah* mesnevisi ile Yusuf-ı Meddah'ın *Varka ve Gülşah*'ı arasında tam bir benzerlik bulunmaktadır. Prof. Dr. Ahmet Ateş'e göre eserin konusu VII. asır Arap şairi Urvat b. Hizâm'ın hayatından alınmıştır. Çünkü *Varka ve Gülşah*'ta anlatılanlarla bu şairin hayat hikâyesi arasında tam bir benzerlik vardır. (**Ahmet Ateş**, "*Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi*", TDED, C.V, s. 33-50.)

Varka ve Gülşah mesnevisinde daha çocukken nişanlandığı Gülşah'ın düğün gecesi bir kafir kabilesinin reisi tarafından kaçırılması üzerine sevgilisini hem ondan hem başka rakiplerden kurtarmak için savaşan Varka ile hem güzel hem kahraman bir kız olan

Gülşah'ın maceraları anlatılmıştır. Varka'nın ölümüne dayanamayan Gülşah'ın onun mezarı üzerinde intihar etmesi üzerine Hz. Muhammed Allah'a yalvararak onları tekrar hayata döndürür. Eserdeki bu ölümden sonra dirilme motifi başka mesnevilerde rastlanmayan bir motiftir.

İ. Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Örnekleri-I: Varka ve Gülşah*, İstanbul, 1945.

Kazım Köktekin, *Yusuf-ı Meddah Varka ve Gülşah (Giriş-Gramer İncelemesi-Metin-Dizin)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 2001.

Ahmet Ateş, “*Varaka ve Gülşah Mesnevisinin Kaynakları*”, TDED, C.II, S. 1-2.

ALİ ŞİR NEVAİ (ö.1501)

Ali Şir Nevai manzum ve mensur eserleriyle sadece Çağatay edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının önde gelen simalarındandır. Türkçe eserlerinde **Nevai** ve Farsça şiirlerinde **Fani** olmak üzere iki mahlası vardır.

Ali Şir'e tesir edenlerin baŐında İran'ın büyük mutasavvıflarından Abdurrahman-1 Cami gelmektedir. Cami'ye olan hayranlığı ve fikirlerine duyduğu hürmet onun Cami'nin mensup olduğu NakŐibendiyye tarikatına girmesine sebep oldu. Őiire Farsça ile baŐlayan Ali Şir daha on beş yaŐlarında iken kendini Őair olarak tanıtmayı baŐarmıŐtır.

Sultan Hüseyin Baykara Herat'ı alarak tahta ııktı (1469) ve arkadaŐı Ali Şir'i de yanına ıağırdı. Herat'ın alınıŐından bir ay kadar sonra buraya gelen Ali Şir, Sultan Hüseyin'e nl "Hilaliyye" kasidesini sundu. Bu tarihten sonra devlet iŐleriyle de ilgilenmeye baŐladı ve ölünceye kadar sadakatile ona hizmet etti. Bağlılığının bir belirtisi olarak *Mecalisü'n-Nefais* adlı tezkiresinin sekizinci bölümünü bütünüyle ona ayırdı. Diğer eserlerinde de Hüseyin Baykara'dan bahseden Ali Şir, eserlerinin bir kısmını onun adına yazmıŐtır.

ESERLERİ

1. DİVANLAR

I.TÜRKÇE DİVANLAR

Daha çocuk denecek yaşta başlayıp hayatının sonuna kadar şiirler yazmış olan Ali Şir Nevaî bunları farklı zamanlarda farklı adlar altında bir araya toplayıp **yedi divan** meydana getirmiştir. Bunlar hakkında oldukça geniş bilgi veren Nevaî'nin bir de Farsça divanı vardır.

Nevai'nin tertip tarihi bakımından divanlarının en eskisi, çocukluk ilk gençlik çağında yazdığı şiirlerinin, kendi divanlarını tertip etmesinden daha önce başkaları tarafından derlenip 870'te (1465-66) ünlü hattat Sultan Ali Meşhedi tarafından istinsah edilmiş olanıdır.

Bizzat kendi tertip ettiği divanlar devrelere göre ayrılmaktadır. Nevai ilk yazdıklarıyla önce iki divan, daha sonra yeni yazdıklarını da katarak bu ilk iki divanı dört ayrı divan haline koymuş; yaşlılık çağında ise hepsini tek ad altında bir araya getirmiştir.

A.1. *Bedâyi'u'l-Bidâye*

B. 1. *Garaibü's-Sıgar*

2. *Nevadirü's-Şebâb*

3. *Bedayi'ü'l-Vasat*

4. Fevaidü'l-Kiber

C. **Haza'inü'l-Me'ânî** Dört divanda yer alan bütün şiirleriyle son şiirlerinin birlikte harmanlanmasından meydana gelen son divanına vermiş olduğu addır. *Külliyyât-ı Devavin* adıyla da tanınır.

II. FARŞÇA DİVAN: 6000 beyit tutarındadır.

2. MESNEVİLER

Nevai, bu sahada *Hamse*'sinden sonra yazdığı diğer bir eseriyle birlikte altı mesnevi meydana getirmiştir. *Hamse*'deki mesneviler şu sıra üzeredir:

1. Hayretü'l-Ebrar: Nizami'nin *Mahzenü'l-esrar*'ı ile Emir Hüsrev'in *Matla'u'l-envâr*'ı ve Cami'nin *Tuhfetü'l-ahrar*'ına nazire olarak yazılmıştır.

2. Ferhâd u Şirin

3. Leyla vü Mecnun

4. **Seb'a-i Seyyâre:** Bu hikâyeyi ilk defa Firdevsi Şehnâme'de işlemiş, daha sonra Nizami *Heft Peyker*, Emir Hüsrev de *Heşt Bihişt* adıyla kaleme almıştır. Konu, Behram'ın güzel cariyesi ile olan macerasıdır.

5. **Sedd-i İskenderî:** Nevai bu eserinde İskender'i bir Türk hükümdarı gibi tasavvur etmiş ve onun şahsında Hüseyin Baykara ile oğlu Bediüzzaman'ı anlatmıştır.

6. **Lisanü't-Tayr:** Nevai'nin Hamse dışında kalan mesnevilerindedir. 3553 beyitten meydana gelen eserde Nevai Farsça şiirlerindeki Fani mahlasını kullanmıştır. Konu Attar'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinden alınmış olmakla beraber birçok değişiklik ve ilaveler yapılmıştır. Attar'ın hikâyesindeki on kuştan sekizinin alınmasına karşılık onda bulunmayan altısının daha ilavesiyle eserde rol alan kuşlar on dörde çıkar.

TEZKİRELER, HAL TERCÜMELERİ-HATIRALAR

1. Nesayimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve. Eser Cami'nin *Nefehatü'l-Üns* adlı, velilerin hayat hikâyelerini ihtiva eden Farsça eserinin Çağatay Türkçesine **tercümesidir.**

Eseri zeyillerle genişletmek isteyen Nevai, Attar'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında bulunan muhtelif hal tercümelerini kitaba kattıktan başka, Cami ve Attar'da yer almamış, Yesevi'den kendi zamanına kadar gelen çok sayıda Türk şeyhini ilave etmiştir.

Eserin tenkitli metni **Kemal Eraslan** tarafından yayımlanmıştır.

2. Mecalisü'n-Nefais: Türk dilinde yazılan ilk şuara tezkiresi olması bakımından önemlidir. Nevaî, Cami'nin *Bahâristân* ve Devletşah'ın *Tezkiretü's-Şuara* adlı tezkirelerini örnek alarak kendi eserini de sekiz kısma ayırmış ve her kısma "meclis" adını vermiştir. Sekizinci meclis tamamen Hüseyin Baykara'ya ayrılmıştır. Tezkirede adı geçen şairlerin büyük bir kısmı şiirlerini Farsça kaleme almış olanlardır. Eserdeki 451 şairden 41'i Türkçe yazan şairlerdendir.

Sadıkî-i Kitabdar'ın (XVI.yy) *Mecmau'l-Havas* adıyla ve Çağatay Türkçesiyle yazdığı tezkiresi, *Mecalis*'e zeyil mahiyetindedir.

DİĞER ESERLERİ

1. Muhakemetü'l-Lugateyn İranlılarla bir arada yaşanan ve *Mecalis*'te geçen pek çok şairin Farsça yazdığı bir devirde Nevâî Türkçe yazarak bu dilin ifade kuvvetini ve Farsçaya göre üstünlüğünü eserinde ispat etmeye çalışmıştır.

2. Mizanü'l-Evzan

3. Mahbubü'l-Kulûb: Sa'dî'nin *Gülistân*'ı ile Cami'nin *Baharistan*'ını hatırlatan bu eser Nevaî'nin şahsiyetiyle ilgili bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Üç kısma ayrılan eserin kırk bölümlük ilk kısmında zamanın cemiyetindeki muhtelif tabakalar, çeşitli zümreden insanlar, on bölümlük ikinci kısmında iyi işleri övme ve kötülerini yerme bahis konusu edilir. Üçüncü kısımda ise ahlaki konular üzerinde durulur.

4. Münşeât: Nevai'nin mektuplarının toplandığı eserinin adıdır. Mektupların içinde Sultan Hüseyin Baykara'ya ve Bediüzzaman'a yazmış oldukları da bulunmaktadır. Bu mektuplarda Nevai'nin devri ve hayatı ile ilgili önemli bilgiler vardır.

***

Bunlar dışında bazı dini ve tarihî eserleri de vardır. Eserlerinin gördüğü devamlı rağbet dolayısıyla bunları bütünüyle içine alacak şekilde külliyyat nüshaları meydana konulmuştur. Bugün ikisi İstanbul'da olmak üzere beş büyük "Külliyyat"ı bilinmektedir. Bunların bir kısmı minyatürlü ve tezhiplidir. Bu beş "Külliyyat"ın içindeki eserlerin ayrı ayrı listesi Agah Sırrı Levend tarafından verilmiştir.

Eserinin ilk cildini Ali Şir Nevaî'nin hayat ve şahsiyetine ayıran A. S. Levend bu ikinci ciltte onun bütün divanlarından, üçüncü ciltte hamselerinden, dördüncü ciltte ise bunlar dışında kalan eserlerinden geniş ölçüde seçme metinleri toplamıştır.